

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.13, november 2018

Indledningen er redigeret af Klaus Nielsen og Kirsten Vad

Tilsyn ved ph.d. Jes Fabricius Møller

Denne pdf er en læseversion af værkets indledning. Værket findes digitalt med punktkommentarer, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2024

Indledning til

Om den Clausenske Injurie-Sag

ved Vanja Thaulow

Indhold

- 1 Baggrund
- 2 H.N. Clausens pjece om injurier
- 3 Grundtvigs svar: Om den Clausenske Injurie-Sag
- 4 Modtagelse af Grundtvigs pjece
- 5 Ansøgning om dannelse af en fri menighed
- 6 Anvendt litteratur

1 Baggrund

Den lille pjece *Om den Clausenske Injurie-Sag* indgik i den kirkekamp, som udspillede sig i årene efter Grundtvigs udgivelse af *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr. H. N. Clausen* (1825). Efter at Grundtvig var blevet underlagt censur i 1826, blandede han sig ikke meget i den kirkepolitiske debat, men det gjorde til gengæld magister J.C. Lindberg, som var fast skribent ved *Theologisk Maanedsskrift*, udgivet af Grundtvig og A.G. Rudelbach i årene 1825-1828. Ligesom Grundtvig forstod han sig selv som en gammeldags luthersk kristen i opposition til tidens 'rationalisme'. I årene 1826-1831 angreb Lindberg vedvarende professor H.N. Clausen og hans tilhængere for at udbrede en teologi, som ikke stemte overens med den kristne tro, sådan som den er udtrykt i kirkens bekendelsesskrifter, særligt *Confessio Augustana*. Lindberg mente, at Clausen tog sig for store friheder i forhold til bekendelsen, og han gjorde vedholdende opmærksom på, at selv om Clausen havde vundet den borgerlige injuriersag mod Grundtvig, så havde han endnu ikke rensset sig fra anklagen om, at han var en falsk lærer (om Clausen og Lindbergs mange sammenstød i denne periode, se Baagø 1958, kap. 2).

2 H.N. Clausens pjece om injurier

I januar 1831 blev angrebene for meget for H.N. Clausen, som skrev til universitetsdirektionen og beklagede sig over den nærmest lovløse tilstand, der herskede, når pamfletskrivere som Lindberg kunne slippe af sted med gentagne gange at fremsætte injurierende beskyldninger imod en embedsmand og kalde ham “en Ungdomsfører, en Meeneder, en Bestrider og Forhaaner af Christendom og Kirke” (Clausen 1831, s. 8). Især fandt Clausen det urimeligt, at sådanne ‘demagoger’ og ‘kirkelige terrorister’ (s. 27), kunne tillade sig at gentage tidligere fremsatte beskyldninger, som domstolen allerede én gang havde fundet grundløse. Clausen anså det desuden for et stort problem, at en teologisk embedsmand, der blev udsat for injurier vedr. sin embedsførelse, var henvist til at føre sagen som en almindelig borgerlig injuriersag ved en ordinær domstol, som hverken kunne eller ville forholde sig til den læremæssige side af sagen. Han opfordrede derfor kancelliet til at nedsætte en fagkyndig kommission, som én gang for alle kunne afgøre, om han havde gjort brug af for stor frihed i sine akademiske undersøgelser (s. 13).

Universitetsdirektionen støttede Clausens anmodning og videresendte den til kancelliet, som var længe om at behandle sagen. Først den 27. september forelå deres svar: De fandt ingen anledning til at nedsætte en kommission (Glædemark 1948, s. 39). Dette foranledigede Clausen til i midten af oktober at udgive pjecen *Om Injuriantens og den Injurieredes Stilling i Danmark*, hvori han dels optrykte sin henvendelse til universitetsdirektionen fra januar, dels indviede læserne i nogle yderligere overvejelser om trykkefrihedsspørgsmålet. Clausen argumenterede bl.a. for, at trykkefriheden ikke burde omfatte smædeskrifter: “jeg troer ikke, at Frihed til at skjelde, forkjette og fordømme Næsten uden Lov og Dom er den Trykkefrihed, som et Folk har Trang til og har Nytte af” (Clausen 1831, s. 19 f.). Smædeskrifterne burde anses som “udelukte og bandlyste” ved lov (s. 20). Af Clausens pjece fremgår det, at han skrev den, før han modtog kancelliets svar, og at pjecen altså blev skrevet i en form for protest mod den nølen, han oplevede fra kancelliets side (s. 16).

3 Grundtvigs svar: Om den Clausenske Injurie-Sag

I efteråret 1831 var Grundtvig lige kommet hjem fra sin tredje Englandsrejse og var gået i gang med at arbejde på andenudgaven af *Nordens Mythologi*. Da han modtog Clausens pjece, lod han den først ligge ulæst hen, men efter en uge tog han den op og skrev i den anledning til sin ven Gunni Busck “[jeg] følte strax, jeg ikke kunde lade den uændset, skøndt jeg var meget utilbøielig til at indlade mig synderlig derpaa” (*Breve* 2, s. 201 f.). Grundtvig følte altså, at han nu var nødt til at blande sig i kirkekampen, selv om han helst var fri.

Grundtvig skrev sit svar til Clausen på bare én dag, og allerede den 2. november kunne pjecen med titlen *Om den Clausenske Injurie-Sag* udkomme. Grundtvig forholdt sig hverken til Clausens forslag om en fagkyndig kommission eller spørgsmålene om trykkefrihed, men greb i stedet tilbage til de tanker, han havde gjort sig i *Kirkens Gienmæle* (se [indledningen til denne](#)). Han forsikrede Clausen og sine

øvrige læsere om, at han ikke regnede *Kirkens Gienmæle* for “et Misgreb”, sådan som Clausen havde antydnet i sin pjece, og at han på ingen måde havde fortrudt udgivelsen (Grundtvig 1831, s. 3). Han fastholdt sit tidligere synspunkt: at hvis præster og universitetsteologer som Clausen ikke ville rette deres lærdom efter den kristne tro, så måtte det komme til et brud mellem de gammeldags troende og ‘clausenianerne’. Grundtvig så imidlertid en ny mulig udvikling i sagen. Hvor han i *Kirkens Gienmæle* lagde op til, at Clausen og hans tilhængere skulle udelukkes af statskirken, foreslog han nu, at man skulle give de gammeldags kristne lov til at forlade statskirken og dyrke Gud “paa god gammel christelig og luthersk Viis” og danne en “lille *historisk-christelig* Kirke” (s. 8). Så måtte tiden vise, hvad der var stærkest: Kirken fra apostlenes dage eller Clausens kirke. Dette var en afgørende vending i Grundtvigs syn på statskirken.

Centralt i Grundtvigs pjece står tankerne om kirkelig frihed. Mens Clausen hævdede sin videnskabelige frihed, var det de kristnes samvittighedsfrihed (dvs. ånds- og trosfrihed), der lå Grundtvig på sinde: “de Christnes Samvittigheds-Frihed i Danmark er af uendelig mere Vigtighed end Professorens videnskabelige Frihed” (*Breve 2*, s. 202). Grundtvig afslutter sin pjece med ordene om, at man altid skal “unde Næsten samme Frihed, som Man selv gjør Krav paa” (Grundtvig 1831, s. 16) – en prægnant formulering af det frihedssyn, han var blevet inspireret til i England (Thaning 1963, s. 477).

4 Modtagelse af Grundtvigs pjece

Clausen svarede ikke på Grundtvigs pjece, og den fik i det hele taget ikke megen opmærksomhed i offentligheden. Den blev anmeldt positivt i *Kjøbenhavns-Posten* af teologistuderende H.A. Laurent, som var en af Grundtvigs tilhængere og i denne periode også huslærer i Grundtvigs hjem (Baagø 1958, s. 166, note 15). Laurent understreger i anmeldelsen, at Grundtvigs kamp mod Clausen ikke er personlig, men at det er noget “langt høiere og helligere”, Grundtvig kæmper for, nemlig “en *Samvittigheds-Sag*” (Laurent 1831, s. 881). I en note hævder han desuden, at “det er bogstavelig sandt, at Pastor Grundtvig *lod* Prof. Clausen *vinde* Injurie-Processen” (s. 882). Avisens redaktion så sig nødsaget til at påpege, at studentens indlæg ikke stemte overens med redaktionens holdninger (jf. noten, s. 881).

Læs mere

Grundtvigs pjece blev desuden nævnt i *Allgemeine Literatur-Zeitungs* oversigt over teologisk litteratur i Danmark i perioden 1830-1833 under overskriften “Polemik” (*Allgemeine Literatur-Zeitung* 1834, s. 497).

5 Ansøgning om dannelse af en fri menighed

Idéen om de gammeldags kristnes udtrædelse af statskirken, som Grundtvig plæderede for i *Om den Clausenske Injurie-Sag*, blev snart fulgt op af handling. Allerede i foråret 1831 havde Grundtvigs tilhængere haft planer om at søge om tilladelse til at danne en fri menighed med Grundtvig som præst, men processen gik i

stå, da Grundtvig tog afsted på sin tredje Englandsrejse i juni (se Grundtvigs breve til Ingemann fra april 1831, hvori han redegør for disse planer og for sine grunde til at bryde med statskirken; Grundtvig & Ingemann 1882, s. 119-121 og 124-126). I efteråret blev idéen taget op igen. J.C. Lindberg, som i september 1831 var begyndt at afholde private gudstjenester i sit hjem 'Lille Rolighed' nord for København (de såkaldte 'kalkbrænderiforsamlinger'), tog initiativ til at ansøge kongen om tilladelse til at gå ud af statskirken og danne en fri luthersk menighed med Grundtvig og den slesvigskefødte Lorenz Siemonsen som præster. Det var ønsket, at menigheden skulle holde til ved Frederiks Tyske Kirke på Christianshavn (fra 1901: Christians Kirke), hvor Siemonsen tidligere havde virket. Kirken var i løbet af 1820'erne kommet i økonomiske vanskeligheder, og medlemstallet dalede, hvorfor kirken stod til lukning og nemt kunne overtages af den nye menighed (Baagø 1958, s. 157).

Ansøgningen, som blev støttet af ca. 160 personer, blev indleveret til kongen i slutningen af november 1831 af "tvende jevne, alvorlige og sindige Borgermænd", sæbemester J. Madsen og skomagermester L.C. Aborre (Lindberg 1836, sp. 510; Nygaard 1882 s. 52 f.). Ansøgningen var vedlagt erklæringer fra både Grundtvig og Siemonsen, hvori de meddelte, at de var villige til at være præster for deres trosfæller, de gammeldags lutherske kristne. Grundtvig vedlagde desuden pjecen *Om den Clausenske Injurie-Sag* i håb om, at den kunne overbevise kongen om, at en adskillelse mellem de gamle lutherske kristne og "de Nymodens" var nødvendig, og at en sådan kunne foregå lempeligst ved at lade de gammeldags kristne gå (Grundtvig 1836, sp. 523). Ansøgningen og erklæringerne blev senere optrykt af Lindberg i *Nordisk Kirke-Tidende* i 1836 (se Madsen & Aborre 1836, Grundtvig 1836 og Siemonsen 1836).

Efter at have indhentet betænkning fra bl.a. biskop P.E. Müller, afslog kancelliet ansøgningen den 28. januar 1832. Nogle uger senere, den 11. februar, opsøgte Grundtvig kancellipræsident P.C. Stemann personligt og forelagde ham sagen, men fik igen afslag (se Grundtvigs beskrivelse af mødet i *Kirke-Speil* 1871, s. 389 f.). Grundtvig, som indtil da havde vægret sig ved at deltage i Lindbergs gudelige forsamlinger, idet han principielt var imod de private religiøse sammenkomster, valgte nu i trods at deltage i kalkbrænderiforsamlingerne, og han prædikede der de to følgende søndage, den 12. og 19. februar 1832. Folk strømmede til i hundredvis, og man besluttede derfor at leje et større lokale, en loftslejlighed på Christianshavn, som kunne benyttes til at afholde møder fremover. Myndighederne fandt dog denne udvikling problematisk, og politiet indkaldte både Siemonsen, Grundtvig og Lindberg til samtale for at lade dem vide, at forsamlingerne skulle ophøre. De forsvarede deres forehavende med, at den såkaldte *Konventikelplakat* fra 1741 tillod private samlinger, så længe der medvirkede en præst, og at Grundtvig og Siemonsen som de ordinerede præster, de var, havde lov at forkynde både offentligt og privat (en gennemgang af hele forløbet findes hos Nygaard 1882, s. 46-90).

Grundtvig gik til biskoppen for at få afklaret sagen, og P.E. Müller var i mellemtiden blevet mere imødekommende. De talte sig frem til, at hvis Grundtvig ville kalde det, der foregik i forsamlingen, 'bedetimer', så ville biskoppen gøre, hvad han kunne, for at de fortsat kunne forsamles i loftslejligheden. Lindberg holdt også et møde med

biskoppen, og dagen efter gik denne til kong Frederik 6. og forelagde ham sagen. Om den endelige afgørelse skyldtes biskoppen eller kongen, vides ikke, men den 2. marts 1832 fik Grundtvig ved kongelig resolution tilladelse til at holde aftensangsgudstjenester i Frederiks Tyske Kirke. Han måtte dog ikke forvalte sakramenter eller afholde kirkelige handlinger, og han blev påbudt at følge de gældende ritualer og at anvende den autoriserede salmebog (Stemann m.fl. 1836). Allerede to dage senere prædikede Grundtvig for første gang i kirken. Ifølge *Danske Statstidende*, hvis redaktør havde været til stede ved gudstjenesten, var fremmødet stort og stemningen andægtig, og Grundtvig prædikede uden mindste spor af polemik (*Danske Statstidende* 1832, s. 2).

Grundtvig var glad for denne ordning, selv om han også gerne ville have haft tilladelse til at forvalte sakramenter og mulighed for frit salmevalg. Han skrev til Gunni Busck: “her staaer jeg, vel med Savn, men uden Byrder, fri med Ordet, kun under Gud og Kongen” (Bech 1869, s. 95). Han følte, at han nu kunne forkynde evangeliet “saa frit som nogen Lærer i Apostel-Tiden” (Grundtvig 1871, s. 391). Grundtvig forblev tilknyttet Frederiks Tyske Kirke på denne måde de næste syv år, indtil han i 1839 tiltrådte embedet i Vartov. I alle årene arbejde han for mere frihed i statskirken: for præsternes dogmatiske og liturgiske frihed og for sognebørnenes frie valg af præst (sognebåndsløsning).

6 Anvendt litteratur

- *Allgemeine Literatur-Zeitung* (1834) “Uebersicht der theologischen Literatur in Dänemark seit den Jahren 1830 bis 1833”, nr. 63, juli, Ergänzungsblätter, sp. 497-504. Halle.
- Baagø, Kaj (1958) *Magister Jacob Christian Lindberg. Studier over den grundtvigske bevægelses første kampe*. København.
- Bech, Henrik udg. (1869) *Gunni Busck, et Levnetsløb i en Landsby-Præstegaard*. København.
- *Breve 2*, se Grundtvig, N.F.S (1924-1926).
- Clausen, H.N. (1831) *Om Injuriants og den Injurieredes Stilling i Danmark. Et Ord til nærmere Overveelse*. København.
- *Danske Statstidende*, se *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Danske Statstidende* (1832).
- *Den til Forsendelse med de Kongelige Rideposter privilegerede Danske Statstidende* (1832) “Indenlandske Efterretninger”, nr. 55, 5. marts, s. 2. København.
- Glædemark, H.J.H (1948) *Kirkeforfatningsspørgsmålet i Danmark indtil 1874. En historisk-kirkeretlig studie*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1825) *Kirkens Gienmæle mod Professor Theologiæ Dr.*

H. N. Clausen. København.

- Grundtvig, N.F.S. (1832) *Nordens Mythologi eller Sindbilled-Sprog historisk-poetisk udviklet og oplyst*. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1836) "Allerunderdanigst Erklæring af Pastor N.F.S. Grundtvig [26. november 1831]" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 33, 14. august, sp. 522-524. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1871) *Kirke-Speil eller Udsigt over den christne Menigheds Levnetsløb. Efter mundtligt Foredrag 1861-63*. København.
- Grundtvig, N.F.S. & B.S. Ingemann (1882) *Grundtvig og Ingemann. Brevvexling 1821-1859*, udg. Svend Grundtvig. København.
- Grundtvig, N.F.S. (1924-1926) *Breve fra og til N.F.S. Grundtvig*, udg. Georg Christensen og Stener Grundtvig, 1-2, bind 2: (1821-1872). København.
- Laurent, H.A. (1831) "Anmeldelse af Pastor Grundtvigs Skrift: "Om den clausenske Injurie-Sag" i *Kjøbenhavnsposten*, nr. 263, 8. november, s. 881 f. København.
- Lindberg, J.C. (1836) "Kirkelige Efterretninger. Christianshavn" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 32, 7. august, sp. 501-511; nr. 33, 14. august, sp. 519-528, og nr. 34, 21. august, sp. 529-538. København.
- Madsen, J. & L.C. Aborre (1836) "Allerunderdanigst Ansøgning om frie Menighed [24. november 1831]" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 33, 14. august, sp. 519-522. København.
- Nygaard, Frederik (1882) *N.F.S. Grundtvigs Stilling til en Udtrædelse af Statskirken og 'Kalkbrænderi-Forsamlingerne'. Historisk oplyst*. Nykøbing Mors.
- Siemonsen, Lorenz (1836) "Allerunderdanigst Erklæring af Pastor L. Siemonsen [26. november 1831]" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 33, 14. august, sp. 525-527. København.
- Stemann, P.C. m.fl. (1836) "Allerhøieste Rescript angaaende Pastor N.F.S. Grundtvigs Aftensangs Prædikener i Frederiks tyske Kirke [2. marts 1832]" i *Nordisk Kirke-Tidende*, nr. 34, 21. august, sp. 533. København.
- Thaning, Kaj (1963) *Menneske først – Grundtvigs opgør med sig selv*. København.